

O ZAKLADNOJ BOLNICI NA REBRU U II. SVJETSKOM RATU

MARKO MIKULEC¹ i DUBRAVKO HABEK^{1,2,3}

¹Hrvatsko katoličko sveučilište, ²Klinička bolnica Sveti Duh, Klinika za ginekologiju i porodništvo i

³Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Zagreb, Hrvatska

Istraživanjima u danas dostupnom arhivaliju i novinama iz II. svjetskoga rata dobivene su nove spoznaje o otvaranju i ustrojstvu Zakladne bolnice na zagrebačkom Rebru, nove i suvremeno opremljene bolnice u svim segmentima specijalnosti koje su se obavljale. Nakon šestogodišnje izgradnje 1936.-1942. godine Zakladna bolnica na Rebru počela je radom 12. travnja 1942. godine. Djelovala je kao civilna i vojna bolnica do 1. 9. 1945., kada je ponovno postala civilna. Imala je dvanaest odjela s više od 1000 kreveta s obzirom na ratno stanje i veliki priljev ranjenih i oboljelih. Ravnatelj Bolnice u tome vremenu bio je dr. Šime Cvitanović. Istraženi podatci upotpunjuju prazninu hrvatske medikohistoriografije.

Ključne riječi: Bolnica Rebro, Zagreb, II. svjetski rat, povijest medicine

Adresa za dopisivanje: Prof. prim. dr. sc. Dubravko Habek, dr. med.
Klinika za ginekologiju i porodništvo Kliničke bolnice Sveti Duh i
Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu
Ilica 242
10 000 Zagreb, Hrvatska
E-pošta: dhabek@unicath.hr

UVOD

O staroj Zakladnoj bolnici milosrdne braće na Harmici od njenoga početka izgradnje skraja 18. stoljeća do danas postoji veći broj radova, dok o novosagrađenoj zakladnoj bolnici na zagrebačkom Rebru postoji skromni broj izvrsnih publikacija, i to naših povjesničara medicine i kliničara Dugačkoga i Bazale. Zbog dotrajalosti, skučenosti i loših higijenskih uvjeta u bolnici u središtu grada, gradske vlasti odlučile su srušiti staru Zakladnu bolnicu 1930. godine te do izgradnje nove bolnice, premjestiti odjele stare bolnice u prostor ortopedske bolnice i invalidskoga doma na zagrebačkom Svetom Duhu. Preseljenje je obavljeno početkom 1931. godine kada se i počelo rušenjem stare Zakladne bolnice. Poslije propalih pregovora s Medicinskim fakultetom u Zagrebu oko izgradnje nove Zakladne bolnice i nove Kliničke bolnice na Šalati, donesena je odluka da se nova Zakladna bolnica gradi na Rebru. Bolnica na Svetome Duhu je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) preimenovana u Državnu bolnicu, a ime Zakladna bolnica preneseno je na novoizgrađenu bolnicu na Rebru, što će nositi do kraja II. svjetskoga rata (1-4).

U ovom povijesno istraživačkom radu prikazat će se uz dosadašnje i nove spoznaje o okolnostima izgradnje, otvorenja i ustrojstva Zakladne bolnice na zagrebačkom Rebru, današnjega Kliničkoga bolničkog centra Zagreb, prema uvidu u do sada neistražene dokumente toga vremena.

OSNIVANJE I IZGRADNJA ZAKLADNE BOLNICE NA REBRU

Utemeljenjem Zaklade "Zakladna bolnica u Zagrebu" koje su osnivatelji zagrebački Kaptol i Nadbiskupija, Zagrebačka oblasna samouprava i Općina grada Zagreba donesen je Zakon o osnivanju zaklade 8. listopada 1929. u svrhu unaprjeđenja rada bolnice. Njome je upravljao poseban Zakladni odbor kojeg su činili pročelnik općine Zagreb i još pet članova. Tekst Zakona sadrži trinaest točaka u kojemu se između ostaloga, nalaze razlozi gradnje nove bolnice, imovina zaklade, financijski doprinos općine Zagreb, iznos državnog financijskog doprinosa, iznosi drugih doprinosa, upravitelji imovine zaklade, zadaća i dužnosti zakladnog

odbora, funkcija nove bolnice, način na koji će se odrediti upravitelj bolnice i liječnici te odluka da se sva imovina dotadašnje zaklade "Hospital" u Zagrebu prenosi na zakladu nove Zakladne bolnice u Zagreb kao vlasnika, a zemljište izgradnje bolnice odabrano je na zagrebačkome Rebru, s obzirom na propale pregovore sa zagrebačkim Medicinskim fakultetom. Za izgradnju nove bolnice je korišten i novac iz zaklade Milana Amruša, nekadašnjeg gradonačelnika grada Zagreba (1,4,5).

Sl. 1. Izgradnja bolnice na zagrebačkom Rebru prije II. svjetskog rata.

Prvi ravnatelj Zakladne bolnice na Rebru, dr. Šime Cvitanović, u *Liječničkom vjesniku* je istaknuo prednosti što je lokacija na Rebru imala: položaj na blagom brežuljku s laganom padinom prema jugoistoku, dio grada s lijepim vidicima, smještaj izvan središta grada, mirna lokacija, mogućnost parkiranja te zelenilo i rijetka naseljenost. Za nedostatke navodi udaljenost od željeznice, kolodvora i glavne ceste, izloženost vjetru te manjak ravne površine za izgradnju (6).

Konačni nacrt za novu bolnicu izradili su arhitekti Stanko Kliska, Ivo Juranović i Franjo Gabrić, koji su osvojili prvu nagradu na natječaju raspisanom još 1934. godine. Pripreme cjelovite dokumentacije i zemljišta za izgradnju započele su 19. prosinca 1935., a s radovima se krenulo ljeti, 6. kolovoza 1936. (7). Isticala se uloga tadašnjih centralističkih vlasti, budući da je gradnja bolnice započela u vrijeme kada je područje hrvatskih zemalja bilo unutar Kraljevine Jugoslavije, pa je središnja zdravstvena vlast u Beogradu imala izravnu ulogu u planiranju izgradnje bolnice. Projektanti bolnice dobili su zadatak da se izgradnja provede prema određenim naputcima, pa je i izgled bolnice nastao u skladu s onodobnom zdravstvenom politikom, jer je država željela izgradnju velikih bolničkih odjela predviđenih u prvom redu za masovne socijalne bolesti toga vremena, poput tuberkuloze i veneričnih bolesti (6). Tako je i izgradnja tzv. bolničkih blok sustava bila najpovoljnija, jer su se neki odjeli mogli proširivati ili smanjivati, ovisno o potrebi, što se i tijekom gradnje pokazalo ispravnim (8). No, najvažniji razlog ovakvog oblika bolnice bio je taj što zbog

uskog i izduženog zemljišta na Rebru nije bilo moguće graditi prema paviljonskom sustavu.

Glavnina bolnice je izgrađena u četiri godine, ali su radovi usporeni zbog nedostatka financijskih sredstava za nabavu medicinske opreme i namještaja, kao i zbog mobilizacije većeg broja muškaraca u vojsku, pa je bolnica završena tek 1942. godine. Nakon izbijanja Drugog svjetskog rata vlasti požuruju dovršenje radova kako bi se bolnica pripremila za smještaj očekivanog velikog priljeva ranjenika i bolesnika (5). Sagrađena je vrlo moderna bolnica koja je odgovarala svim tadašnjim potrebama s dvanaest odjela i popratnim sadržajima (9). Zdravstvenu njegu bolesnika preuzele su časne sestre Svetog križa, njih 100, koje su već od ranije radile u Kliničkoj bolnici Medicinskog fakulteta u Draškovićevoj ulici, a uz rad na bolničkim odjelima, bile su zadužene i za rad u laboratorijima te za opskrbu bolnice namirnicama (10).

Kako je bolnica djelovala u ratno vrijeme bilo je i za očekivati kako će se uz skrb civilnoga pučanstva, brinuti o ranjenim i bolesnim vojnicima, kako pripadnicima oružanih snaga NDH, tako i ranjenicima njihovih saveznika, pa je njezina nakana zakladne civilne bolnice postala i vojnom, kao i svih tadašnjih bolnica u Hrvatskoj (11). Ministarstvo zdravstva i udružbe ubrzo je nakon otvorenja bolnice zatražilo od Zakladnog odbora da dio bolnice ustupi njemačkoj vojsci za liječenje ranjenika. Odbor im je prepustio urološki odjel koji nije ni započeo radom te veliki kožno-venerični odjel s oko 300 kreveta uz neke operacijske dvorane i stanove liječnika stažista koji su po tadašnjem ustrojstvu stanovali u bolnicama. Kako je očito priljev broja ranjenika i bolesnih bio golem, ustupljen im je privremeno i ginekološko-porođajni odjel s oko 100 kreveta, no kako ni to nije bilo dovoljno, Nijemci su u jesen 1943. zatražili čitavu bolnicu, čemu se oštro usprotivio Zakladni odbor i što nikada nije ostvareno (4). Ulaskom Jugoslavenske armije u Zagreb, Zakladna bolnica na Rebru postala je vojnom bolnicom Jugoslavenske armije (JA). Do 23. svibnja 1945. bila je pod izravnom upravom I. armije, odnosno glavnog kirurga JA potpukovnika dr. Isidora Pape, a zatim do 31. kolovoza 1945. pod upravom Centra vojnih bolnica pri armiji čiji je upravitelj bio kapetan dr. Dezider Julius (7). Nakon toga, ali značajno opustošena i oštećena, bolnica je ponovno počela radom kao civilna ustanova 1. rujna 1945., a potom i odlukom ministra zdravlja nove države dr. Aleksandra Koharevića, 25. srpnja 1946. bolnica je predana Medicinskom fakultetu u Zagrebu za kliničku bolnicu, gdje su smještene mnoge klinike Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koje su do tada bile razmještene na različitim lokacijama diljem grada (kirurška, interna, neurološka, očna) i koje se i danas nalaze tamo (4). Ginekološko-porođajni odjel trajno je, nakon svojeg privremenog biv-

stvovanja ma Rebru, ugašen i nikada više nije kao takav ustrojen, dok su drugi odjeli ustrojbeno ostali do danas kao sveučilišne klinike i zavodi (12).

Sl. 2. Zakladna bolnica na Rebru prigodom njena otvaranja 1942.

OTVORENJE BOLNICE

Uz ondašnji dnevni i tjedni tisak i *Liječnički vjesnik* iz svibnja 1942. donosi opis svečanog otvorenja bolnice uz izdvojene govore Poglavnika dr. Ante Pavelića, kanonika Lovre Radičevića te ravnatelja bolnice, kirurga dr. Šime Cvitanovića (13). Istaknuto je kako je bolnica simbolično otvorena baš na Uskrs i prvu obljetnicu uspostave Nezavisne države Hrvatske (12. travnja 1942., iako je službeno proglašena 10. travnja 1941.), te da je na ovaj svečani čin došao Poglavnik sa svim ministrima i stranim izaslanicima u državi (14). Prim. dr. Cvitanović istaknuo je svoje zadovoljstvo zbog otvorenja ove ustanove te napominje kako je hrvatski narod oduvijek kroz povijest u mnogim područjima išao u korak sa Zapadom, pa tako i u zdravstvenoj skrbi. Međutim, kritizira jugoslavensku vlast istaknuvši 1918. godinu kada je prema njegovom mišljenju započela propast svih javnih ustanova u Hrvatskoj, pa tako i bolnica. Doznaje se kako je kako iz državnih sredstava izdvojeno 15 milijuna kuna za dovršenje bolnice po Pavelićevoj naredbi (6). U konačnici, Cvitanović je istaknuo i zadaću bolnice da preko svojih zaposlenika liječi bolesnog hrvatskog čovjeka i brine za medicinsku znanost (13).

Poglavnik je u govoru istaknuo važnost zdravstvene skrbi i zdravlja naroda koji u suprotnom nije u stanju razvijati se, ali ni braniti se i biti slobodan. Rekao je da je hrvatski narod nakon stjecanja države dužan dobiti i zdravstvenu skrb koje je dostojan i koju je nekad imao. Istaknuo je i žalost zbog manjka liječnika u odnosu na 1914. godinu. Također, kao i Cvitanović, krivca pronalazi u tuđinskoj vlasti koja nije ništa ulagala u zdravstvo prethodnih dvadeset godina, pa čim su predstavnici Zaklade stigli k njemu, odobrio je sredstva potrebna za dovršenje ove bolnice, ali je istaknuo

da je bolnica započeta i građena sredstvima hrvatskog naroda i novca koji je sakupio Zakladni odbor. Konačno, Poglavnik je rekao da će otvaranje ove bolnice donekle ispuniti prazninu nastalu dvadesetogodišnjim neradom i da će bolnica biti na korist pripadnicima hrvatskog naroda, no, na kraju govora napomenuo je da će usluge bolnice biti dostupne savezničkim njemačkim i talijanskim vojnicima (11).

Onodobna periodika donosi informacije o samom protokolu otvorenja, uređenju bolnice, atmosferi koja je vladala, te samom dočeku državnog vrha. Ispred ulaza u posebno uređeno dvorište bolnice bila je obješena hrvatska trobojnica, a kip Pavelićeva lika postavljen u predvorju bolnice koji je bio ukrašen cvijećem, uz koji je bila hrvatska zastava i stol s kojeg je trebao biti obavljen blagoslov bolnice. Ispred ulaza u bolnicu uzvanike su dočekale mnogobrojne postrojbe, pripadnici ustaške mladeži te svečana glazba, dok je ostali prostor zauzelo brojno građanstvo (13). U predvorju bolnice je ovom prigodom postavljena spomenica posvećena osobama najzaslužnijima za dovršenje ove ustanove, posebice Poglavniku i to natpisom da je njegovom potporom i velikom voljom na prvu godišnjicu osnutka NDH otvorena Zakladna bolnica na Rebru, dok je s druge strane pisalo: „Posvetu je izvršio preuzv. nadbiskup dr. Alojzije Stepinac, dok su članovi zaklade Zakladne bolnice predsjednik Ivan Werner, gradski načelnik, te dr. Josip Lach, biskup dr. Lovro Radičević, kanonik, dr. Marijan Banić, glavni liječnik i glavni ravnatelj bolnice dr. Šime Cvitanović. Taj je odbor uz pomoć ing. Ivo Juranovića i hrvatskih obrtnika i radnika prijevo gradnju kraju.“ (13). Pretpostavlja se da je navedeno uklonjeno dolaskom komunističke vlasti.

Drugi tjednici, *Nova Hrvatska* i *Hrvatski narod* pišu da je Zakladna bolnica na Rebru uz bolnicu u njemačkom Tübingenu i bolnicu u Bruxellesu, bila najveća i najbolje uređena bolnica u Europi (8), kao i da je bolnica prigodom otvorenja bila peta po veličini u Europi (13).

Problemi koji je Zaklada imala prije otvorenja bolnice bilo je opremanje bolnice koje je bilo otežano zbog rata kojim je Europa bila pogođena, jer su bolnička oprema i instrumentarij nabavljani iz inozemstva, posebice Njemačke. Tako u urudžbenom zapisniku Ministarstva zdravstva i udružbe NDH nalazimo zahtjeve upućene od uprave Zakladne bolnice na Rebru prema Ministarstvu kako bi se bolnicu oslobodilo od plaćanja carine prigodom uvoza operacijskih stolova te druge medicinske opreme iz Njemačke. Ovi su zahtjevi uneseni u zapisnik 20. veljače, 4. ožujka te 8. travnja 1942. (15). Drugi problem odnosio se na opskrbljivanje bolnice hranom, što je razvidno uvidom u arhivsko gradivo Odjela za zdravstvo Ministarstva zdravstva i udružbe NDH, a razlog tome je ležao u

ratnim vremenima kada zalihe hrane nestaju zbog potrebe opskrbljivanja vojske, manjeg uzgoja hrane te nepovoljnih uvjeta za uzgoj (16). Tako u dopisu Ministarstvu iz Zakladne bolnice na Rebru još 2. siječnja 1942. stoji kako su bolnice u Zagrebu bile pretrpane bolesnicima i da ih se vraćalo kućama, jer im se nije mogla pružiti pomoć. Zbog toga je uprava Zakladne bolnice molila da joj se osigura hrana bez koje nije mogla započeti prijamom bolesnika, a najveći je problem bio nedostatak svinjske masti. Istaknuto je i da se u bolnici trebalo dnevno opskrbljivati oko 1500 ljudi (17). Istog dana u Ministarstvo zdravstva je stiglo i rješenje od Zaklade da je na sjednici odbora odlučeno o zajmu od 25 milijuna kuna kod Gradske štedionice u Zagrebu radi dovršenja i uređenja bolnice te nabave hrane (18). Kako bolnica za vrijeme svečanog otvorenja nije bila u potpunosti opremljena svim potrebnim uređajima, u dnevnim novinama spominje se iznos od 50 milijuna kuna koji su još trebali biti utrošeni za njeno opremanje, dok se kao ukupan iznos koji je do tada bio utrošen navodi 150 milijuna kuna (8).

odjelu, pa je na četvrtom katu sagrađen dječji odjel sredstvima iz Amruševе zaklade (7).

Raspored odjela bio je sljedeći: prizemlje: odjel za živčane bolesti, odjel za plućne bolesti, ambulante svih odjela i središnja ambulanta; 1. kat: odjel za unutarnje bolesti, rendgen odjel, središnji laboratorij, odjel za uho, grlo, nos; 2. kat: odjel za ženske bolesti i porodništvo, kirurški odjel, ortopedski odjel; 3. kat: odjel za kožne bolesti, urološki odjel, očni odjel; 4. kat: dječji odjel s natkrivenom terasom kako bi se za lijepog vremena krevetići mogli izvući na sunce i svježji zrak.

Odjel za zatvorenike se nalazio u podrumu gdje je danas smještena psihijatrijska klinika, bio je osiguran rešetkama i vratima s neprobojnim staklom (9) i to je bio prvi slučaj da je bolnica u Hrvatskoj unutar svog kompleksa imala posebni prostor za kažnjenike i one koji su se nalazili pod istragom (8). Tu su se liječili bolesni zatvorenici pod paskom straže, a prostor su činile dvije najveće sobe u bolnici zasebno za muške i ženske bolesnike, prostorija za stražu uz četiri male sobe za smještaj najtežih bolesnika (9). U podrumu zgrade nalazila se i fizikalna terapija za koju zbog ratnih uvjeta nije bilo moguće nabaviti aparate na vrijeme pa se zbog toga zakasnilo s dovršenjem cjelokupnoga odjela. Bolnička mrtvačnica i prosektura nalazila se u nastavku zapadnog centralnog hodnika kao posebna prizemna zgrada, spojena s glavnom podzemnim hodnikom. Na sjevernoj strani I. kata glavne bolničke zgrade nalazio se središnji laboratorij za cijelu bolnicu opremljen svim priborom i aparatima, a sastojao se od šest soba, biblioteke i spremišta (9).

Najviše kreveta pripalo je odjelu za tuberkulozu (124), kirurgiji (119) te dermatološko-venerološkom odjelu (110), dok je najmanje kreveta pripalo ginekološko-porodajnom odjelu (34 kreveta). Ukupan broj kreveta u bolnici trebao je biti 843, s mogućnošću proširenja za 30 %, što je tijekom rata i ostvareno (6). Bolesničke sobe bile su smještene u tzv. zupcima bolničke zgrade i ukupno ih je bilo 272, dok su u glavnoj zgradi bile radno medicinske prostorije, laboratoriji, ambulante, sobe liječnika i medicinskoga osoblja (4,8). Kako je prvotno bilo predviđeno pri projiciranju nove Zakladne bolnice na Rebru, unutar bolnice trebao je biti smješten samo ginekološki odjel bez odjela za porodništvo (19), što je promijenjeno i otvoreno je suvremeno rodilište koje je djelovalo samo za vrijeme II. svjetskoga rata. I u arhivskim je dokumentima vidljivo da je 31. siječnja 1942. objavljen natječaj za predstojnika ginekološkoga odjela (20).

Postojala su četiri glavna i dva sporedna stubišta koja su bila povezana prostranim bolničkim vrtom, a koristila su se četiri bolesnička te tri osobna dizala. Ostala dizala su korištena za prijevoz hrane i ostalih potrepština za odjele, tako da ih je ukupno bilo 21 (9). Pri-

<i>Ljilja</i>	<i>Stjepan</i>	izliječen 24/III	<i>Ulošna blana oc. ut.</i>
<i>Đečića 28</i>	<i>Daniica</i>	po- boljšan 21/III	
<i>Maričić</i>		ne- izliječen	
<i>Restićarica</i>		umro	
<i>Trapčić</i>	<i>Stjepan</i>	izliječen 18/I	<i>Dyspepsia aruta</i>
<i>Novčić 107</i>	<i>Stjepan</i>	po- boljšan 21/III	
<i>Tab.</i>		ne- izliječen	
		umro	
<i>Olčić 67</i>	<i>Josip</i>	izliječen	<i>Condritis alba benedi</i>
<i>Olčić</i>	<i>Olga</i>	po- boljšan 21/III	
<i>Olčić</i>	<i>Olga</i>	ne- izliječen	
		umro 22/III	

Sl. 3. Iz matične knjige Zakladne bolnice na Rebru 1942. godine s upisanim bolesnicima na očni, dječji i kirurški odjel.

USTROJSTVO BOLNICE

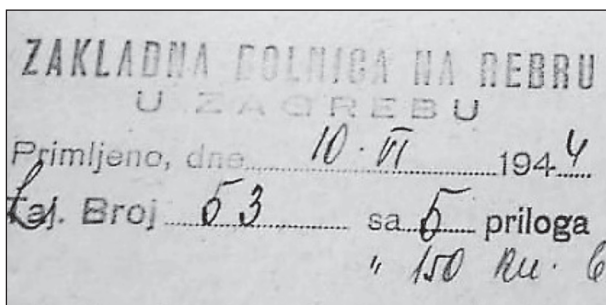
Prema početnim nacrtima bolnički kompleks Zakladne bolnice na Rebru trebala je činiti glavna zgrada s tri kata i četiri postranična kraka oblika „češlja“ (sl. 1), uz pomoćne zgrade unutar kompleksa (4). Projektanti su projektirali zgradu sa što više katova kako bi se lakše mogle odvojiti muške i ženske jedinice te pojedini odjeli, dok je želja gradskog građevnog ureda bila da se bolnica razvija u horizontalnom obliku ponajprije iz urbanističkih razloga (6). Na kraju je odlučeno da zgrada bolnice sadrži četiri kata, ali uz uvjet da zadnji kat bude podignut samo na središnjem dijelu i na krajkovima zgrade zbog novodonesene odluke o dječjem

jem bolesnika odvijao se u velikom bolničkom predvorju, gdje je vratar upućivao bolesnike u ambulantu za vrijeme radnog vremena ili u hitnu ambulantu za pregled. Nakon toga bolesnik je bio upućen u sobu za prijam, gdje su se uzimali njegovi osobni podaci i plaćali bolnički troškovi, a potom u bolnički podrum, gdje se odvijala osnovna higijenska obrada te oblačenje bolničkog rublja, a nakon čega su pacijenti išli u bolesničku sobu koja im je dodijeljena (6).

Uz široke i svijetle bolničke hodnike, bolesničke sobe su bile šesterokrevetne, četverokrevetne, dvokrevetne i jednokrevetne s bolesničkim krevetima i noćnim ormarićima, umivaonikom s toplom i hladnom vodom, dok su svoje ormare imale samo sobe I. platežnoga razreda. II. i III. platežni razredi imali su zajedničko skladište za spremanje i čuvanje odjeće koje se nalazilo u podrumu zgrade. Uz svaku bolničku jedinicu sagrađena je i praonica te kupaonica i nužnici. Jedna kupaonica je dolazila na svakih 13 bolesnika, dok je jedan sanitarni čvor dolazio na svakih 10 bolesnika (6,9).

Sve su bolesničke sobe bile opremljene svjetlosno signalnim uređajima kojim su pacijenti mogli pozvati dežurnu sestru u bilo kojem trenutku, a postojali su isti uređaji kojima su se mogli pozvati liječnici u hitnim slučajevima (6). Ovakav sustav signalizacije bila je novost u tadašnje vrijeme, jer se do tada dežurno osoblje uglavnom pozivalo uz pomoć zvonca, a ovaj sustav je omogućio da se što manje ometa druge pacijente (8).

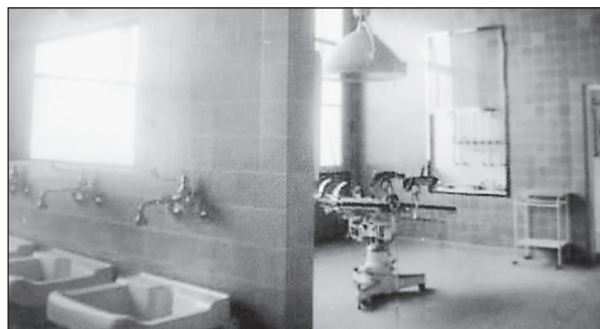
Svaka bolnička jedinica imala je sobu za dežurnu sestru s odjelnom ljekarnom, ormari za čisto rublje te pisali stol na kojem je sestra obavljala administrativne poslove, zatim liječničku ordinaciju koja je bila povezana sa sobom dežurnog liječnika, garderobom, kupaonicom i nužnicima, dok je na kirurškom odjelu postojala još i soba za previjanje. Unutar odjela su se nalazili i dnevni boravci gdje su pacijenti mogli provoditi vrijeme tijekom svog boravka u bolnici (6).

Sl. 4. Štambilj Uprave Zakladne bolnice na Rebru od 10. lipnja 1944.

Uprava bolnice bila je smještena u prizemlju pokraj ulaza, a Ured ravnatelja bio je smješten na prvom katu. U prizemlju su bile posebne ambulante u sustavu poliklini-

ke koje su služile za prijam vanjskih bolesnika, nesretnih i hitnih slučajeva (6). Bolnica je imala četiri operacijske dvorane za aseptičke operacije, jednu za septičke i jednu dvoranu za gipsanje. Uz njih, u istočnom bolesničkom traktu II. kata bile su još smještene i operacijske dvorane za ginekologiju i porodništvo, otorinolaringologiju i ortopediju. Operacijski stolovi koje je bolnica imala bili su Maquet sustava iz Njemačke, što je bila novost na ovim prostorima jer ni jedna bolnica nije imala takvu opremu (8). Rendgenološki odjel bio je povezan s operacijskim krilom, ambulantom i internim odjelom na I. katu. Prema ravnatelju dr. Cvitanoviću u početku su nabavljena tri dijagnostička i dva terapijska aparata, koji su se tada koristili za radioterapiju (6).

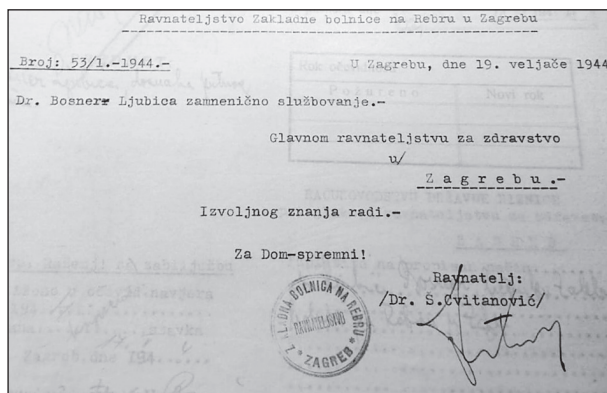

Sl. 5. Nova operacijska dvorana 1942. godine s Maquetovim operacijskim stolom

Glavna kuhinja bila je u posebnoj zgradi izvan bolnice i to zbog potrebe dobrog zračenja kako se mirisi ne bi širili bolničkim hodnicima. Tako je kuhinja s glavnom zgradom bila povezana podzemnim tunelom, a bolnica je imala čak i vlastitu parnu pekarnicu s kapacitetom od 500 kg kruha na dan (4). Članak u novinama donosi opis kuhinje za koju kaže da nigdje u čitavoj državi nije bilo slične, a navodi se da je sve bilo pokretano na električni pogon kao i opremljenost kuhinje s čak 10 000 tanjura i pribora za jelo. Svaki je odjel imao čajnu kuhinju u kojoj se hrana dijelila, te se zatim kolicima prevozila pacijentima po bolničkim sobama. U čajnu kuhinju je hrana stizala iz glavne kuhinje podzemnim hodnikom i dizalom za hranu (4,9).

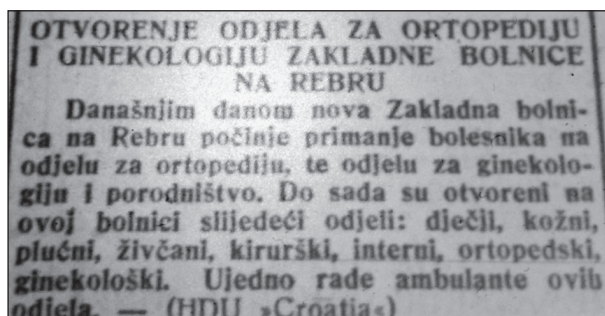
Nečisto rublje sakupljalo se u posebnoj za to predviđenoj vanjskoj prostoriji, a zatim se liftom spuštalo u praonicu. Kotlovnica je kao samostalna zgrada bila smještena izvan bolničkog krila, a tu se još nalazio i niz drugih pomoćnih zgrada i prostorija predviđen za ostalo nemedicinsko osoblje (4). Kako su mnogi predstojnici odjela ujedno bili i predavači na Medicinskom fakultetu, bolnica je uz zdravstvenu, imala i nastavnu funkciju pa je tako na prvom katu zgrade bila izgrađena dvorana za stotinjak studenata (7). U *Liječničkom vjesniku* tijekom psotojanja Zakladne bolnice na zagrebačkome Rebru zamjetna je publicistička aktivnost šefova novih bolničkih odjela i njihovih odjelnih liječnika.

Značajni je trud uložen i u uređenje vanjskog dijela bolničkog kompleksa koji je bio ograđen ogradom, a oko bolnice je uređen perivoj u kojem su bile posađene i mnoge egzotične biljke (8). Unutar bolničkog kompleksa bio je otvoren bazen dimenzija 5x10 metara, predviđen za rekreaciju osoblja bolnice. O nagrađenom luksuzu govori i sagrađena vila od 257 m² namijenjena stanovanju ravnatelja (4).

Sl. 6. Službeni dokument Ravnateljstva Zakladne bolnice u Zagrebu s potpisom ravnatelja dr. Šime Cvitanovića od 19. veljače 1944. godine.

Pri izgradnji nove bolnice na Rebru bila je predviđena i gradnja bolničke kapelice (9). Kapelica je otvorena 1943. godine, ali je ubrzo zaposjednuta od strane njemačke vojske i korištena kao skladište, a kao takva je služila i u komunističkoj Jugoslaviji. Za to vrijeme bogoslužje se odvijalo u zgradi časnih sestara u kapelici Marije Pomoćnice (4). Poznato je kako je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac 1942. godine na Rebru osnovao župu i blagoslovio crkvu Sv. Barbare, koja je ponovno otvorena 2014. godine kada ju je blagoslovio kardinal Josip Bozanić (21).

Sl. 7. Obavijest u novinama o početku rada pojedinih odjela bolnice. (Hrvatski narod, br. 423, 12. svibnja 1942., 4.)

Za ravnatelja Zakladne bolnice postavljen je kirurg dr. Šime Cvitanović, koji je na tu funkciju došao u svibnju 1941. godine. Prije Zakladne bolnice, bio je ravnatelj državne bolnice u Vinkovcima i primarius bolnice u Glini (22). Za bolničkoga upravitelja imenovan je Ivan Lovrić (bivši ravnatelj stare Zakladne bolnice),

a za njegova zamjenika dr. Juraj Rebok (4). Natječaj za predstojnike odjela raspisan je u siječnju 1942., a uvjeti su bili najmanje četiri godine iskustva kao primarni liječnik ili asistent (7). Prvi predstojnici novootvorenih odjela bili su: interni (dr. Silvije Novak), plućni (dr. Mile Budak), neuropsihijatrijski (dr. Josip Breitenfeld), dermatovenerološki (dr. Stjepan Piuković), dječji (dr. Oskar Seidl), kirurški (prim. dr. Mario Duić), ortopedski (doc. dr. Mladen Meštrić), stomatološki (dr. Juraj Kallay), ginekološko-porođajni (prim. doc. dr. Filip Dražančić), očni (dr. Petar Sokolić), ušni (dr. Baldo Dukić), rendgenološki (dr. Silvije Kadrnka) i zatvorenički odjel (dr. Mate Vrandečić). U početku je za bolnicu bio predviđen i urološki odjel pod vodstvom dr. Ante Blaškovića, ali je on na kraju ipak ostao u Vinogradskoj bolnici (4). Većina predstojnika odjela bila je imenovana prije otvorenja bolnice, dok se ostalo osoblje zapošljavalo s vremenom i prema potrebama, o čemu govore podatci iz urudžbenih zapisnika Ministarstva zdravstva i udružbe NDH, gdje se nalaze podatci o raspisivanju natječaja za bolničko osoblje (liječnike, asistente, laborante i dr.) u ožujku 1942. (23).

Prema članku objavljenom 9. travnja 1942. na stranici dnevnika „Nova Hrvatska“ postoji podatak da će se bolesnici prvo početi primati na dječjem odjelu, zatim na kožnom pa onda i ostalim odjelima. Istaknuto je objašnjenje ravnatelja dr. Cvitanovića koji ovakav način otvaranja bolnice navodi zbog boljeg organiziranja bolnice. Cijela bolnica je tako trebala biti u funkciji u roku od 6 do 8 tjedana (24). Prvi odjel koji je započeo radom bio je dječji i to u ponedjeljak 13. travnja 1942., a tri dana nakon njega započelo je i primanje bolesnika na odjelu za kožne bolesti (16. travnja) (25). Primanje bolesnika na očnom odjelu i odjelu za živčane bolesti započelo je 22. travnja, a do 12. svibnja u funkciji su bili još i kirurški, plućni, interni, ortopedski odjel te odjel za ginekologiju i porodništvo (26,27).

Istraživanjima danas dostupnom arhivaliju i novinama tijekom II. svjetskoga rata dobivene su nove spoznaje o otvaranju i ustrojstvu Zakladne bolnice na zagrebačkom Rebru, nove i suvremeno opremljene bolnice u svim segmentima specijalnosti koje su se obavljale. Iz personalija moguće je dobiti podatke o zaposlenicima bolnice, a iz prijamnih / matičnih knjiga uvid u zavidnu kazuistiku prijama na bolničko liječenje i ishod. Nažalost, operacijski protokoli i neki drugi dokumenti uništeni su ili se nalaze nedostupnima istraživanju, pa je uvid u cjeloviti stručni rad, primjerice, kirurškoga odjela za sada nemoguć. No iz postojeće medicinske dokumentacije razvidan je čitavi raspon kirurških bolesti od mirnodopskih do ratnih, pa sukladno tome i način operacijskoga liječenja (28-30). Životi nekih zaposlenika bolnice, pa tako i ravnatelja dr. Cvitanovića pa liječnice Ginekološko-porođajnog odjela dr. Svo-bode u poraću tragično su završili smaknućima, kao

i sudbine ranjenika i bolesnika zatečenih na odjelima Zakladne bolnice u svibnju 1945. godine, čiji se broj i sudbine još i danas točno ne znaju (31). Medicinska dokumentacija rodilišta Ginekološko-porođajnog odjela kao privremene, ali nepravilno zapostavljene ustanove Zakladne bolnice na Rebru cjelovita je i obrađena (12). Dostupnost arhivalija nameće potrebu daljnjih istraživanja radi upotpunjavanja praznine hrvatske institucijske i personalne medikohistoriografije.

L I T E R A T U R A

1. Dugački V. Zagrebačka zakladna bolnica na Harmici (Jelačić trgu) : 1804.-1931. : ususret 200 obljetnici. *Gazophylacium* 2003; 8(3-4): 74-9.

2. Bazala V. Pregled povijesti zdravstvenog graditeljstva na području SR Hrvatske. *Arhitektura* 1975;28, 152/153: 5-25.

3. Bazala V. Povijest zagrebačkih bolnica (I. dio). *Acta Hist Med Pharm Vet* 1969; 9(1-2): 141-62.

4. Dugački V. Kako je nastala bolnica na Rebru? U: Reiner Ž. (ur.). *Klinički bolnički centar Zagreb. Klinički bolnički centar Zagreb*, 2009, 7-13.

5. Sremac Đ, Žuža B. Hrvatsko zdravstveno zakonodavstvo 1830-1941. Zagreb: Školska knjiga, 2002,129-132.

6. Zakladna bolnica na Rebru. *Lijec Vjesn* 1942; 5: 173-6.

7. 40 godina Rebra. Naše novine: Glasilo Kliničkog bolničkog centra – Zagreb 1982; 40: ožujak – travanj:6.

8. Najsuvremenija zdravstvena ustanova u Evropi. *Hrvatski narod (Zagreb)*, 10. travnja 1942., br. 397.

9. Među prvim bolesnicima nove zakladne bolnice na Rebru. *Hrvatski narod (Zagreb)*, 19. svibnja 1942; br. 429;4.

10. Dugački V. Javno zdravstvo i medicina u hrvatskim zemljama potkraj 19. i početkom 20. stoljeća“. U: Vitale B. (ur.). *Četiri stoljeća javnog zdravstva i biomedicine u Hrvatskoj: Mala zemlja duge medicinske tradicije u globalnoj medicini 21. stoljeća. Medicinska naklada i Akademija medicinskih znanosti Hrvatske*, 2007, 55-75.

11. Govor o značenju narodnog zdravlja u povodu otvaranja zakladne bolnice na Rebru. *Lijec Vjesn* 1942; 5: 1.

12. Mikulec M. Rodilište na Rebru od 1942. do 1945. – o zanemarenoj povijesno-medicinskoj ustanovi. *Diplomski rad. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu*, 2018.

13. Poglavljenik je otvorio najveću i najljepšu bolnicu u Hr-

vatskoj. *Nova Hrvatska* 1942; 3-4.

14. Radelić Z. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. od zajedništva do razlaza. Školska knjiga. Zagreb: 2006;25.*

15. HR-HDA-226-MZU NDH, OzZ, Urudžbeni zapisnici, knj. 8., 9. i 10., zapisi br. 9692, br. 12352, br. 21341.

16. HR-HDA-226, MZU NDH, OzZ, Molba Državne bolnice Mostar, br. zapisnika 1592., 31. prosinac 1941., kut. 86.; Molba Državne bolnice u Zagrebu, br. zapisnika 746., 3. siječnja 1942., kut. 86.

17. HR-HDA-226, MZU NDH, OzZ, Dopis Ministarstvu zdravstva, br. zapisnika 856., 2. siječnja 1942. kut. 86.

18. HR-HDA-226, MZU NDH, OzZ, Zapisnik sjednice Zakladnog odbora od 2. siječnja 1942., br. 541-Z-1942., kut. 86.

19. Danas počinje gradnja nove bolnice na Rebru. *Jutarnji list (Zagreb)*, br. 8245., 19. prosinca 1934., 8.

20. HR-HDA-890-PS, Filip Dražančić, Molba za imenovanje predstojnikom, 6. veljače 1942., ur. br. 7290, kut. 114.

21. Posvećena župna crkva Sv. Barbare na Rebru. Informativna katolička agencija, <http://www.ika.hr/index.php? prikaz=vijest&ID=161025> (pristup ostvaren 26. ožujka 2018.).

22. Razne vijesti. *Lijec Vjesn* 1941; 6: 325.

23. HR-HDA-226, MZU NDH, OzZ, Urudžbeni zapisnik 1942. godina, zapisi br. 18624.-18636.

24. Nova Zakladna bolnica počinje s radom. *Nova Hrvatska*, br. 84, 10. travnja 1942., 40.

25. Različite vijesti. *Nova Hrvatska (Zagreb)*, br. 87, 14. travnja 1942., 14.

26. Primanje bolesnika. *Hrvatski narod (Zagreb)*, br. 407, 22. travnja 1942., 3.

27. Iz bolnice na Rebru. *Hrvatski narod (Zagreb)*, br. 423, 12. svibnja 1942., 4.

28. Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Fond 226 – Ministarstvo zdravstva i udružbe Nezavisne Države Hrvatske (MZU NDH), Odjel za zdravstvo (OzZ)

29. Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Zbirka 890 – Zbirka personalnih spisa državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava Nezavisne Države Hrvatske

30. Klinički bolnički centar Zagreb, Pismohrana (KBCZ-P). *Matične knjige bolesnika 1942.-1945.*

31. Šimun Cvitanović, liječnik i književnik (1891-1945). *Liječničke novine* 2007; 6157.

SUMMARY

ON THE REBRO FOUNDATION HOSPITAL IN ZAGREB DURING WORLD WAR II

M. MIKULEC¹ and D. HABEK^{1,2,3}

¹*Croatian Catholic University*, ²*Sveti Duh University Hospital, Department of Gynecology and Obstetrics and*
³*Academy of Medical Sciences of Croatia, Zagreb, Croatia*

Currently available investigations of archival materials and newspapers from World War II have enabled a new insight into setting up and opening of the Zakladna bolnica Rebro (Rebro Foundation Hospital) in Zagreb as a new and properly equipped hospital in all specialties performed at the time. After six years of construction (1936-1942), the Hospital started working on April 12, 1942. It was a civilian and military hospital until September 1, 1945, when it became civilian institution again. It had twelve hospital departments with more than 1000 beds during the wartime with large influx of the wounded and diseased. The Hospital was headed by Dr Šime Cvitanović. This investigation contributes to filling out the gap in the Croatian medical history.

Key words: Rebro Foundation Hospital, Zagreb, World War II, history of medicine